

This article explains the effects of technology, which has entered all spheres of life and which highly affects life, has caused in the field of journalism.

In the article on the history of journalism, changes in journalism with the development of technology over time, is given an information about the changes in the behavior of news reporters and journalists.

Keywords: Technology, news, journalism, Acta Diurna, printing press, Internet, tablet, television

Bundan təxminən 20 il əvvəl səhər işə avtobusla, elektrik qatırı ilə gedənlərin əksəriyyəti əlində tutduğu kağız formatındakı qəzeti oxuyurdu. İndi isə kağız formatla mümkün olduğu qədər az təmas quran insanlara hər yerdə rast gəlmək mümkündür. Kağız formatındakı qəzetləri gəzdirmək, açmaq, oxumaq, oxuyucular üçün get-gedə daha da çətinləşir. Daha kiçik ölçülərin hər gün sınaqdan çıxarıldığı bir vaxtda artıq avtobusda əlindəki kiçik cihazdan günün xəbərlərini mesaj şəklində qəbul edən insanlara rast gəlirik. Belə demək mümkünsə, "digital kağızlardan" bəhs edirik.

Hər gün həyatımızı dəyişdirəcək yeni rabitə texnologiyası ilə qarşılaşıyıq. Hər gün bazara yeni model cihazlar çıxarılır, hər gün yeni texnologiyadan və onun həyatımızı asanlaşdırmasından, "xoş xəbərlərdən" bəhs edilir. Elə biri öyrənilib istifadə olunmağa başladığı vaxt yenisinin bazara çıxdığını eşidirik. Mobil telefon, kompüter, televizor, planşet...

Müasir dövrdə informasiya ötürülməsinin ən mühüm vasitəsi olan digital planşetlərin sələfi də yenə planşetdir.

İnformasiya və rabitə vasitəsi kimi medianın bəşəriyyətin həyatına daxil olması Misirdəki rəsmi qəzetlərlə və Roma Senatının e.ə. 59-cu ildə çıxardığı Acta Diurna yolu ilə reallaşmışdır.

Roma imperatoru Yuli Sezar imperiyada baş verən mühüm hadisələri xalqa çatdırmaq üçün Acta Diurna (1) adlandırılan daş planşetlər hazırladılmışdır. Bu planşetlər savadı olan romalılar tərəfindən şəhərin meydanlarında oxunur, xalqın imperiya ərazisində baş verən hadisələr haqqında məlumatlandırılması təmin edilirdi.

Bizə məlum olan başqa bir rəsmi qəzet də "Kaiyuan Za Bao"dur. İpək üzərində yazılan xəbərlər redaktorlar tərəfindən tərtib olunur və qəbul edilən qərarlar, çıxarılan qanunlar və məhkəmə qərarları haqqında xalqa məlumat verilir.

İlk qəzetlərlə əlaqədar xəbərlər müxtəlif olmalarına baxmayaraq, əksər mənbələrdə Antverpədə 1605-ci ildə kommərasiya bülletenindən intişar etdiyi

Tolga ÖZGENÇ

TEKNOLOJİ TƏRƏQQİNİN JURNALİSTİKA SAHƏSİNƏ TƏSİRİ

XÜLASƏ

Bu məqalədə həyatın bütün sahələrinə nüfuz etmiş, ona təsiri son dərəcə böyük olan texnologiyanın jurnalistika sahəsindəki təsirləri izah edilməyə çalışılmışdır. Jurnalistikanın tarixi haqqında məlumatların verildiyi, tədricən inkişaf edən texnologiya sayəsində jurnalistika sahəsindəki dəyişikliklərin sadalandığı bu məqalədə jurnalistlərin və informasiyanı qəbul edənlərin davranışlarında müşahidə edilən dəyişikliklər izah edilir.

Açar sözlər: Texnologiya, informasiya, jurnalistika, Acta Diurna, mətbəə, internet, planşet, televiziya.

düşünülən həftəlik qəzet olan "Nieuwe Tijdingen" in adı çəkilir. Bu güncül mənada Avropada nəşr olunan ilk qəzetlərin ikisi də Almaniyada, 1609-cu ildə, həftəlik olmaqla nəşr edilmişdir. Bunlardan biri Strasburqda "Relations: Aller Furnemmen" adı ilə Johann Carolus tərəfindən, digəri isə "Aviso Relations over Zeitung" adı ilə Lukas Şulte tərəfindən nəşr olunmuşdur. (2)

XV əsr media tarixi baxımından mühüm dönüş nöqtəsi kimi qəbul edilir. Yohannes Qutenberq tərəfindən 1448-ci ildə işlənib hazırlanan əl ilə düzülə bilən hərflərlə çap texnikası mətbəə işinin inkişafı baxımından mühüm addım oldu.

Jurnalistika baxımından növbəti əhəmiyyətli yenilik radionun ixtira olunması ilə baş verdi. Quçlielmo Markoni adlı italyan ixtiraçı tərəfindən 1898-ci ildə ixtira edilən radio 1947-ci ildə tranzistorun kəşfi ilə daha geniş kütlənin istifadə edə biləcəyi informasiya ötürülməsi vasitəsinə çevrildi.

Media tarixi baxımından daha böyük çevriliş kimi xarakterizə edilə biləcək yeniliklərdən biri də televizorun ixtira edilməsi ilə reallaşdı. 1924-cü ildə Con Laqie Bayrdın televizoru ixtira etməsi ilə media tarixi öz inkişafında yeni mərhələyə qədəm qoydu. Televizorun müasir texnologiyaya uyğunlaşdırılması isə 1929-cu ildə Filo Teylor Farnsvort tərəfindən həyata keçirildi.

Sonrakı illərdə qəzet, radio və televiziya texnologiyası öz bazası əsasında inkişaf etməyə davam etdi, lakin həm jurnalistika, həm də media texnologiyaları üçün ən köklü dəyişiklik internetin ixtira edilməsi ilə oldu.

İnternetin əsası 1960-cı illərdə ABŞ-da qoyulmuşdur. Daha çox hərbi məqsədlərlə dizayn edilən və fasiləsiz, etibarlı rabitəni təmin etmək üçün işlənib hazırlanan ARPANET sonrakı dövrlərdə elmi məqsədlərlə istifadə edilmişdir. (3)

Üniversitetləri bir-birinə birləşdirən bu şəbəkə növbəti illərdə FTP, HTTP, TCP/IP kimi birləşmə protokolları təkmilləşdirilməklə bütün dünyanı bir-biri ilə əlaqələndirdi.

İnternetin həyatın bütün sahələrinə nüfuz edən kompüter texnologiyalarında istifadə olunması ilə internet informasiya və məlumat axınının birinci dərəcəli əhəmiyyətə malik olduğu, hər an hər yerdə dayanmadan davam etdiyi dövrün zirvələrinə yüksəldi,

İnformasiya əsri adlandırılan yeni dövrün müjdəçisi olan bu proseslər bütün vərdişlərə, bütün sektorlara, lakin ən çox da informasiya axınının əsas məcrası hesab olunan jurnalistika sektoruna, xəbər mediasına öz təsirini göstərdi.

İnternet və yeni texnologiyalarla birlikdə rabitənin, məlumat axınının formalaşdırdığı mühitlər də dəyişdi. Kompüterdən mobil telefona istiqamətlənən yeni vasitələr kağızdan, hətta get-gedə televiziya ekranından daha çox istifadə olunmağa başladı.

Texnologiyanın təsiri ilə jurnalistika öz sektoru tarixində ən böyük dəyişiklik və çevriliş prosesini yaşamağa başladı. Kağız formatlı qəzetlər çap və yayılma kimi mühüm xərcləri ödəməli olduğu halda, eyni nəşr orqanlarının internet qəzetləri kağız formatlı qəzetlərdən beş-on qat çox oxuyucuya xitab edə bildi, hər gün də reklam gəlirlərini artırdı.

Texnologiya və internet yalnız jurnalistikani və jurnalistləri deyil, oxuyucuların arzularını, informasiya qəbul etmə vərdişlərini də dəyişdirdi, bu istiqamətdə xəbərin məzmunundan təqdim olunmasına, qurumlardan jurnalistlərin işləmə formasına qədər hər şey əvvəlkindən fərqli oldu. Oxuyucuların passiv mövqedən xilas olub xəbər prosesində iştirak etmələri ilə birlikdə jurnalistlərin, redaktorların funksiyalarına yenidən baxılmağa, jurnalistlik praktikası dəyişməyə başladı. Yeni medianın mahiyyətini artıq multimedia müəyyən edir. Xəbər artıq yalnız yazı vasitəsilə, təsvirlə və ya səsə məhdudlaşmaq xüsusiyyətini itirmişdir. Bütün bunların bir yerdə cəmləşdiyi, oxuyucu/izləyicinin heç bir haqq ödəmədən sürətli və asan şəkildə hər yerdən daxil ola bildiyi, arxiv məlumatları ilə zənginləşdirilmiş, fasiləsiz olaraq yenilənən və müxtəlif vasitələrlə 24 saat ərzində mütəmadi qaydada dinamik şəraitdə təqdim olunur.

Mobil telefonlar, kameraların birləşdiyi internet vasitəsilə jurnalistlərin vizual, yazılı, səsli informasiya ötürməsi təmin olundu. Beləliklə də jurnalistlər bir yerdə bağlı olmaqdan xilas oldular.

Həmçinin kiçik və daşına bilən, asan istifadə olunan cihazlar sayəsində bir xəbər yazmaq üçün beş nəfərin getməsi və bir çox aləti (kameralar, böyük fotoapparatlar, kompüterlər və s...) daşınması məcburiyyəti aradan qalxdı. Lakin bu halda yeni rabitə texnologiyalarını nəzərdə saxlama və "istifadə oluna bilmə" zərurəti də peşə bacarıqları siyahısına daxil oldu. Kompüter texnologiyasına keçən qəzetlərdə isə yazma və çap olunma həm inkişaf etmiş, həm də sürətlənmişdi. Hal-hazırda isə internetlə əlaqə saxlanılan www (World Wide Web), yəni dünya miqyasındakı şəbəkə sayəsində jurnalistlərin vizual və mətn formasındakı informasiya, məlumat bazası, açıqlamalarla tanış olmaları, mənbələri ilə əlaqə yaratmaları sürətləndi və asanlaşmışdır.

Bu texnologiyalarla birlikdə jurnalistika mühiti də dəyişməyə başladı, internet jurnalistikası da formalaşdı. Televizor, telefon kimi texnologiya sahələri telekommunikasiya şirkətləri ilə qurduqları birgə müəssisələrlə digital texnologiyalardan istifadə edərək xəbərləri üçün yeni şəraitlər formalaşdırdılar.

İnternet-qəzetlər ilk dəfə ABŞ-da yarandı. "The Washington Post", "New York Times", "Daily Mirror" kimi səkkiz yüksək tirajlı qəzet 1995-ci ildə qəzet səhifələrini internetdən dərhal köçürmək məqsədi ilə "Yeni Əsr Yayım Şəbəkəsi" adı ilə şirkət yaratdılar. İnternet jurnalistikası deyildikdə,

ilk illərdə bir qəzetin şəbəkə daxili olması, yəni www-li ünvan vasitəsilə izlənməsi nəzərdə tutulurdu. Qəzetin bütün materiallarının eynilə götürülüb yerləşdirildiyi bu saytlar kino, şəhər tədbirləri kimi bəzi məlumat-sorğu xarakterli bölmələr əlavə edərək spesifik cəhətlər qazanmağa çalışırdı. Qəzetə aid olmayan xəbər saytlarının əksəriyyəti isə qəzetlərin internet saytlarına link (birləşmə) verərək yayımlarını davam etdirirdi.

Sonra isə qəzetlər internet saytlarını, çap olunmuş qəzetlərdən ayrı idarə etməyə başladılar. Mövzuların daha dərin araşdırıla biləcəyi, daha çox fotoşəkilin istifadə olunduğu, xəbərlərin linklərlə dəstəkləndiyi saytlar tədricən öz materiallarını, spesifik internet xəbərlərini təşkil etdi. Xüsusilə son dəqiqə xəbərləri məsələsində markalarını gücləndirdi.

Hal-hazırda internet qəzetlərinə qarşılıqlı təsir daha çox əlavə olunmuşdur və şəbəkədəxili qəzetlərin materiallarının bir hissəsi "internet gündəlikləri" adlandırılacaq bloqlar, forumlar, mesaj lövhələri kimi vasitələrlə oxuyucular tərəfindən formalaşdırılır. Həmçinin materiallar haqqında şərh verə bilmə, müzakirələrdə iştirak etmə, dərc olunmuş məlumata qiymət vermə kimi sistemlər də davam edir. Artıq oxuyucu (burada "istifadəçi") alacağı xəbərlərin prioritetliyini və səhifədəki (ekranda) yerini, əhatəsini və vaxtını özü müəyyən edə bilər.

Qəzetlərin xəbər saytlarının, xüsusilə istifadəçilərin də prosesdə iştirak etməsi üçün interaktivliyə çəkdiyi zəhməti izah etmək üçün "Guardian" (www.guardianonline.co.uk) və "Hürriyyət" (www.hurriyet.com.tr) qəzetlərinin internet ünvanlarındakı on-line saytlarına baxıla bilər.

Bu saytlarda on-line oxuyucular xəbərlərlə bağlı şərhlər verə, müvafiq bloq yazıları ilə xəbərlərə dəstək verə bilərlər. Bu gün həmçinin internet qəzetlərində ilk internet qəzetlərindən fərqli olaraq əsasən video istifadəsi var. Müəyyən bir TV kanalından götürülən və ya istifadəçilərin göndərdiyi və ya özlərinin təşkil etdikləri videolarla məzmun dəstəklənir.

Daş planşetlərdən, ipəyə, papirusa, oradan da Qutenberqin mətbəəsində, daha sonra Quqliemo Markoninin radiosuna, nəhayət müasir jurnalistikanın hörgü daşlarını təşkil edən Con Loqie Bayrdın televizoruna və başəri miras olan internetə doğru jurnalistikanın dastanvari macərəsi sürəti azalmadan davam edir.

ƏDƏBİYYAT

- 1-Nuri İnuğur "Basın Yayın Tarihi" (1993, s. 33)
- 2- (www.mediahistory.umn.edu, 2008; Stephens, Mitchell (t.y.). History of Newspapers, 2009)
- 3- Castells, Manuel (2005). Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür Birinci Cilt: Ağ Toplumunun Yükselişi. E. Kılıç (çev.). İstanbul:

İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Haluk Geray- "İletişim ve Teknoloji" (2003, s.21)

Elmi rəhbər: dos A.Kərimova